



УДК 338

JEL Classification: H70

Іван Ткач

Національний університет оборони України

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Статтю присвячено узагальненню підходів до класифікації стійкості економіки держави, виявленню основних характеристик, що її обумовлюють, та пропозиціям щодо авторського бачення класифікації стійкості економіки держави в різних умовах її функціонування.

Ключові слова: стійкість, характеристика, класифікація, економіка держави.

Іван Ткач

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. Статья посвящается обобщению подходов к классификации устойчивости экономики государства, выявлению основных характеристик, и предложениям касательно авторского видения классификации устойчивости экономики государства в различных условиях ее функционирования.

Ключевые слова: устойчивость, характеристика, классификация, экономика государства.

Ivan Tkach

PROBLEMS SUPPORT ECONOMIC STABILITY

Abstract. The article is devoted to summarizing the approaches to the classification of the stability of the state's economy, identifying the main characteristics, and offers the author's vision for the classification of the stability of the economy of the state under various conditions of operation.

Keywords: stability, characterization, classification, the state's economy.

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми. Реалізація головних стратегічних напрямів економічної політики щодо забезпечення обороноздатності держави, що характеризується ефективним державним регулюванням, макроекономічною стабільністю, високим рівнем соціального забезпечення, неможлива без стійкого та конкурентоспроможного реального сектора економіки. З огляду на це, особливої ваги набуває поняття “стійкість” суб’єктів господарювання в умовах криз та особливого періоду.

Однією із головних функцій будь-якої держави є забезпечення безпеки своєї економіки. Світова практика свідчить, що безпека економіки не тільки підвищує ефективність функціонування в мирний час, але й служить неодмінною умовою стійкості національного господарства як в кризовий так і в особливий період.

Однак в умовах зростання ймовірності виникнення криз, воєнної загрози або збройного протистояння необхідні спеціальні заходи з захисту і забезпечення стійкості економіки держави, тому що в сучасних умовах, по-перше, зберігається провідна роль економічного чинника в забезпеченні обороноздатності держави, по-друге, сама економіка стає об'єктом безпосереднього економічного, збройного, політичного, інформаційного та інших видів впливу противника, по-третє, і це, на думку автора – головне, змінилися сучасні підходи до ведення збройної боротьби. Наприклад, розпад СРСР свідчить, що стратегічні, геополітичні цілі можуть бути досягнуті і взагалі без збройного втручання, а завдяки здійсненню відомих, насамперед, економічних, а також політичних, ідеологічних, інформаційних та інших заходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем стійкості економіки присвячено значну кількість праць провідних вітчизняних учених, таких як В. Кириленка, Ю. Лавриненка, В. Мунтіяна, В. Ольшевського, Б. Потьомкіна, а також зарубіжних вчених А. Пожарова, Л. Самуельсона, Р. Фармазяна, А. Харламова та інших. Аналіз робіт цих авторів дозволяє зробити висновок, що в них досліджувалися, а основному, проблеми ефективності (стійкості) економіки у воєнний період (в умовах раптового ракетно-ядерного удару), а питання забезпечення стійкості економіки держави в особливий або кризовий період розглядалися недостатньо та фрагментарно.

Водночас без комплексного дослідження питань класифікації стійкості економіки держави в особливий або кризовий період розроблення заходів із зменшення впливу негативних факторів на економіку держави є неможливим.

Мета статті полягає в узагальненні підходів до класифікації стійкості економіки держави, виявленні основних характеристик, що її обумовлюють, та викладенні авторського бачення класифікації стійкості економіки держави в різних умовах її функціонування.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до розкриття поняття “стійкості економіки”, дослідимо основні теоретичні аспекти категорії “стійкості”. У сучасній вітчизняній і зарубіжній економічній літературі існує декілька підходів до визначення сутності категорії “стійкість”. Найбільш поширений полягає в тому, що “стійкість” (англ. Robustness) – це якість, що дозволяє системі витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища, відмінні від розрахункових. У Словнику української мови “стійкість” визначена як “...здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню тощо” [13, с. 710].

Термін “стійкість” поширений не лише в економіці, його застосовують, і він є об'єктом вивчення у природничих, гуманітарних та технічних науках протягом багатьох років. Зокрема, в екології “стійкість” розглядають як “здатність екосистеми зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом зовнішніх факторів” [9, с. 308].

Поняття стійкості застосовують також для характеристики стану механічної рівноваги твердого тіла. “...Стан рівноваги можна вважати стійким, якщо тіло, виведене з нього, повертається у той самий стан. Об'єкт має здатність витримувати вплив зовнішніх факторів, діяти, незважаючи на деякі трансформації, що відбулись, оскільки саме завдяки стійкості значного впливу на початковий стан не було спричинено” [18, с. 44]. Тлумачення стійкості як характерної ознаки стану окремої системи розглядають як “...здатність виконання своїх функцій якоюсь системою під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів” [2, с. 1210]. Схожі за змістом визначення наведені також у деяких енциклопедичних виданнях [4, с. 1257; 17, с. 557–558]. У техніці стійкість визначають як “...здатність діючого механізму чи комплексної системи автоматично поновлювати свій усталений стан і функціональні особливості після раптового порушення останнього будь-яким зовнішнім чи внутрішнім фактором” [15, с. 406].

В економічній теорії “стійкість” розглядають як одне з понять концепції економічної рівноваги, згідно з якою досягнення та утримання рівноважного стану в економіці належить до найважливіших мікро- і макроекономічних завдань. Із даної концепції випливає, що економічні суб'єкти намагаються перевести економічну систему в оптимальний стан,

розглядаючи його як рівноважний, котрий у даному контексті асоціюється з поняттям стійкості. У “Великому економічному словнику” категорія “стійкість” трактується як “...сталість, постійність, невідкладність ризику втрат і збитків” [3, с. 770].

Відповідно до іншого тлумачення, стійкість це поведінковий термін та визначається при розгляді поведінки системи [10]. Лінія поведінки системи називається стійкою відносно деякої області фазового простору, якщо, почавшись всередині цієї області, вона ніколи її не залишає. Поле системи стійке відносно даної області, якщо всі утворюючі його лінії поведінки стійкі відносно неї, тобто поле цілком міститься в цій області. Система є стійкою відносно даної області фазового простору, якщо її поле стійке відносно цієї області. Тобто, за визначенням Н.П. Бусленка [5], стійкість економічної системи – це можливість функціонування системи з ефективністю, не нижче заданої в деякому діапазоні умов”.

Також розрізняють **стійкість моделі** – це її властивість, що обумовлює відхилення її реальних вихідних сигналів від ідеальних на припустимо малі величини [12]. При цьому сигнали перешкод, що здійснюють впливи збурень, повинні знаходитися в заданих межах, а незалежні змінні – змінюватися на кінцевих інтервалах. Отже, можна констатувати, що стійкість – це здатність системи прямувати з різних початкових станів до деякого рівноважного (стаціонарного) стану.

Таким чином, у загальному розумінні сутність поняття “стійкість” (firmness, stability) можна розуміти, як характеристику стану рівноваги (економіки, об’єкта та системи), що відображає здатність зберігати певні властивості, функціональне призначення незмінним, незважаючи на можливі ризики, вплив зовнішніх факторів та внутрішні трансформації (випадкові чи передбачувані).

Кириленко В. І. [14, с. 54-58] та Фармазян Р. А. [7, с. 114-119] визначають **стійкість економіки** як її здатність вистояти в умовах воєнного протистояння, забезпечити надійне задоволення воєнно-економічних потреб збройних сил і потреб господарства країни в інтересах досягнення перемоги.

Також розрізняють поняття стійкості **функціонування господарського комплексу країни** в цілому – це здатність забезпечити життєдіяльність держави, випуск промислової та сільськогосподарської продукції, роботу енергетики, транспорту тощо. **Стійкість функціонування окремої галузі економіки** держави – це здатність в умовах кризової ситуації виробляти основну продукцію у запланованому обсязі. **Стійкість об’єкта економіки** – це здатність всього його комплексу, тобто будівель, споруд, обладнання, транспорту, комунікацій протистояти впливу уражаючих факторів надзвичайних ситуацій. **Стійкість функціонування об’єкта економіки** – це його здатність в умовах надзвичайної ситуації виробляти продукцію в запланованому обсязі та номенклатурі, а так само відновлювати виробництво в допустимі строки після часткових руйнувань.

На сьогодні добре досліджено питання класифікації стійкості підприємств. Аналіз економічної літератури [1, 6, 8, 11, 16] виявив існування багатьох підходів до визначення економічної стійкості підприємства, яку вчені-економісти розглядають здебільшого через такі характеристики, як: організаційно-економічну стійкість; стан рівноваги підприємства; сукупність взаємопов’язаних і взаємообумовлених структурних складових, об’єднаних однією метою; здатність зберігати свою цілісність і створювати передумови для розвитку; здатність оптимально використовувати свій потенціал; здатність не відхилятися від свого статичного або динамічного стану; стан підприємства, при якому зберігається здатність ефективного функціонування і стабільного прогресивного розвитку; соціально-психологічну стійкість; організаційну стійкість тощо.

Узагальнивши підходи до визначення поняття “стійкість”, можна зробити висновок, що більшість авторів виділяють: стійкість економіки, економічна стійкість підприємства, стійкість банку, також фінансову та виробничу стійкості; деякі автори розглядають роботи об’єктів господарської діяльності, стійкість до умов в надзвичайних ситуаціях тощо. Різноманітність видів стійкості зумовлює потребу систематизувати дану класифікацію за

ознаками з позицій сучасних умов функціонування та доповнити її новими ознаками (авторська розробка), як показано на рис., а саме :

- стосовно періоду встановлення і тривалості існування;
- залежно від сфери діяльності;
- залежно від умов функціонування;
- залежно від масштабу;
- за рівнем контрольованості;
- стосовно здатності до адаптації;
- залежно від належності до об'єкта дослідження.



Рис. Класифікація стійкості економіки держави за її ознаками

Отже, дана класифікація стійкості економіки є універсальна, адаптована до сучасних умов функціонування економіки. Рівень розвитку кожного виду стійкості впливає на загальну стійкість економіки держави.

Висновки та пропозиції. Реалізація стратегії стійкого функціонування й розвитку економіки держави вимагає, насамперед, розробки науково-обґрунтованої методики оцінки рівня стійкості, визначення системи критеріїв, показників та індикаторів, за допомогою яких можна проводити аналіз стійкості економіки, а також управляти процесом її підвищення.

Перспективи подальших досліджень. Обґрунтування переліку критеріїв та показників як індикаторів виявлення загроз стійкості та зростання економіки держави.

Використана література:

1. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення [Текст] / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська. – Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №8(86). – С. 83-90.
2. Большой толковый словарь русского языка / [сост. С. А. Кузнецов]. – СПб.: Норинт, 1998. – 1536 с.
3. Большой экономический словарь / [под. ред. А. Н. Азриллиана]. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
4. Большой энциклопедический словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая российская энциклопедия; СПб.: Норинт, 1997. – 1456 с.
5. Бусленко Н.П. Моделирование сложных систем. – М., 1968. – С. 28.
6. Василенко В.О. Антикризисное управление предприятием: Навчальний посібник Видання 2-ге, виправлене та доповнене. – Київ: ЦУЛ, 2005. – 501 с.

7. Военная экономика (актуальные проблемы) / П.В. Соколов, Д.Я. Харитонов, К.И. Спидченко, В.М. Наумов, П.А. Евтеев, А.М. Никонов, А.В. Пискунов, Р.А. Фармазян, В.М. Дейнега, И.В. Евстратов, Г.Г. Нессонов, Н.Э. Кунц, А.В. Малыгин; – Москва: Военный университет, 1997. – 265 с.
8. Кроленко М. С. Система показників економічної стійкості промислового підприємства [Електронний ресурс] / М. С. Кроленко // Економічний вісник Донбасу 2011. – № 3 (25). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2011_3/35.pdf.
9. Лекарев С.В. Бизнес и безопасность. А-Я: толковый терминологический словарь / С.В. Лекарев, В.А. Порк; [под ред. А.И. Гурова, Б.С. Тетерина]. – М.: ЦКСИиМ, 1995. – 336 с.
10. Математика и кибернетика в экономике. Словарь-справочник. Изд. 2-ое, перераб. и доп. – М.: Экономика, 1975. – С. 600.
11. Матушевська О. Сутність та види економічної стійкості промислового підприємства [Електронний ресурс] / О. Матушевська // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). – Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11abmizb.pdf>.
12. Словарь по кибернетике: Св. 2000 ст. / Под ред. В.С. Михалевича. – К.: Гл. ред. УСЭ им. М.П. Бажана, 1989. – с. 684.
13. Словник української мови / Академія наук Української РСР. Ін-т мов-ва ім. О. О. Потебні. [ред.: І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук]. – К.: Наукова думка, 1978. – Т. IX. – 853 с.
14. Теорія і практика воєнної економіки: Навч. посібник / За ред. В.І.Кириленка. – К.: ВГІ НАОУ, 2001. – Ч. 1. – 190 с.
15. Устойчивость объекта // Большая Советская Энциклопедия. – 2-изд. – М., 1956. – С. 44.
16. Цямрюк Ю.С. Зміст економічної стійкості підприємства та методи її аналізу [Електронний ресурс] / Ю.С. Цямрюк. – Електрон. текстові дані. – Режим доступу: http://suijai.edu.ua/projects/icmiu-iej/download/conference-2009-section-2-1-tsyamryuk_yus-report.doc.
17. Экономико-математический энциклопедический словарь / [ред. В. И. Данилов-Данильян]. – М. : Большая Российская Энциклопедия. ИНФРА, 2003. – 687 с.
18. Яворский Б. М. Справочник по физике / Б. М. Яворский, А. А. Детлаф. – М.: Наука. Главная редакция физ.-мат. лит-ры, 1981. – 342 с.

Рецензія: д.е.н., проф. Лучко М. Р.

Received: March, 2012

1st Revision: April, 2012

Accepted: May, 2012